

Elena Ciobanu, profesoară de literatură la Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău, a publicat traduceri din Sylvia Plath (*Selected Poems/Poeme alese*), o monografie în cheie estetică a operei sale (*Sylvia Plath's Poetry: The Metamorphoses of the Poetic Self*), numeroase eseuri și articole academice referitoare la opera poetei.

Bogdan C. S. Pîrvu, medic psihiatru la Spitalul Județean de Urgență din Botoșani, a publicat psihobiografii despre, între alții, Eminescu, Blecher, Macedonski și Cioran.

Elena Ciobanu, Bogdan C. S. Pîrvu, *Sylvia Plath. Arta de a muri*

© 2018 Institutul European, pentru prezenta ediție

INSTITUTUL EUROPEAN

Iași, str. Grigore Ghica Vodă nr. 13, cod 700469, O P 6, CP 1309
euroedit@hotmail.com; www.euroinst.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CIOBANU, ELENA

Sylvia Plath: arta de a muri / Elena Ciobanu, Bogdan C. S. Pîrvu. - Iași: Institutul European, 2018
Conține bibliografie
ISBN 978-606-24-0241-9

I. Pîrvu, Bogdan C.S

82.09

Reproducerea (parțială sau totală) a prezentei cărți, fără acordul Editurii, constituie infracțiune și se pedepsește în conformitate cu Legea nr. 8/1996.

PRINTED IN ROMANIA

ELENA CIOBANU

BOGDAN C.S. PÎRVU

SYLVIA PLATH

Arta de a muri

INSTITUTUL EUROPEAN

2018

Cuvinte-cheie: *Sylvia Plath, discurs biopsiholiterar, creativitate, psihopatologie*

5

Luna, nici că-i pasă!

Deznădejde (simptom A₂). Pe 22 iunie 1958, când se afla deja la Boston împreună cu soțul ei, Sylvia Plath începe să-și descrie în jurnal starea de blocaj psihic folosindu-se de o frază a lui William Shakespeare din *Furtuna*: „Mottoul meu de aici ar putea foarte bine să fie: „Duhul meu, ca într-un vis, e-nlănțuit cu totul.” (SPJ: 395) Își notează apoi cu acribie detaliile „depresiei” cu care „s-a luptat și se luptă” în continuare. „E ca și cum”, scrie ea, „viața i-ar fi străbătută de două curente electrice: un curent vesel pozitiv și unul disperat negativ”. Separarea dintre cele două moduri existențiale este drastică, întrucât „curentul” care „o străbate pe moment” îi „domină” și îi „inundă” viața. În acest moment e „inundată de disperare” și simte că „e ca și cum s-ar înăbuși”. Efectul a ceea ce îi apare ca fiind „aproape o isterie” este exprimat printr-o imagine metaforică sugestivă. E „ca și cum o bufniță mare și musculoasă” i-ar sta „pe piept” și i-ar „înțeșta” și „strânge inima”. Își aduce aminte că „toamna trecută”, când era la „începutul slujbei” de profesoară la Colegiul Smith, Massachussetts, era „neagră de isterie” pentru că

„cerințele lumii din exterior îi pretindeau sângele”, iar asta o făcea să se „teamă”. „Acum”, însă, „viața asta nouă” este, așa cum anticipase de fapt, „mai grea, cu mult mai grea decât munca la catedră”. „Cunoașterea de sine” reprezintă „cea mai bună” dintre „armele” cu care crede că va putea lupta de aici înainte în această „situație total diferită”, dar cu „același conținut emoțional”, se pare. Diferența constă în faptul că, „pentru prima dată în viață”, are la dispoziție „paisprezece luni complet libere, securitate financiară rezonabilă și compania magică, oră de oră, a unui soț așa de magnific”. Adorația față de Ted o face pe Sylvia să îl perceapă așa de „dulce-mirositor și de mare și într-un fel așa de uriaș creator”, încât este gata să-și imagineze că ea l-a „născocit”. Totuși, el îi oferă suficient „de multe surprize” ca ea să fie sigură că el „e adânc și real ca un aisberg în elementul lui”. În aceste condiții ideale pentru ea, „mădulele” îi sunt totuși „paralizate”. Cauza paraliziei vine din interior, de unde i „se pretinde sângele”, iar teama ei este strâns legată de necesitatea de a-și „născoci cerințele: cea mai grea responsabilitate din lume”. Nu poate da vina pe nimic „recalcitrant din afară” pentru „cioturile din cale și eșecurile” ei, ci numai pe „acest ceva recalcitrant și zbârlit din interior: trândăvie, teamă, orgoliu, înjosire”. La fel ca „astă-toamnă”, „știe” că va putea „produce” cărți „dacă va face față” și „va stăpâni această experiență”, la fel cum a reușit să se „stăpânească pe sine” atunci când era profesoară

pentru a „face față cerințelor slujbei”. Ca să se autodisciplineze, își propune să „învețe germana”, să citească operele lui Shakespeare, „antropologia aztecă și originea speciilor”. Dezideratul ei este să nu-i mai fie „niciodată frică” de „eul ei – de propriile clătinări și temeri lașe”, pentru că atunci „vor mai rămâne prea puține lucruri pe lume de care să se teamă”. Deocamdată, însă, din acest punct de vedere este „în necunoaștință de cauză” și, pentru a „scăpa de demonii” ei „pretențioși” și a găsi „o scuză constantă pentru că nu e productivă în scris”, „tânjește chiar și după prima încercare extrem de înfricoșătoare a unei femei: aceea de a avea un copil”. Totuși, „cucerirea scrisului” și a experienței trec înaintea „nașterii”, pe care ar trebui să o „merite” abia după aceea. Aproape o lună mai târziu, pe 19 iulie, în același an, nota de jurnal consemnează aceeași stare de paralizie (SPJ: 408-410). Sylvia simte că mintea îi este parcă oprită, iar „fenomene naturale ca bobocii verzi și lucioși de trandafir și ciupercile otrăvitoare portocalii și ciocăniturile țipătoare” par a se „rostogoli” peste ea „ca un mamut”. Pentru „a putea învia din nou”, trebuie să „plonjeze la fundul non-existenței, al fricii absolute”. „Frica și gândurile distructive” sunt „cel mai prost obicei” pe care îl are. Ele par să izvorască din lipsa unor „obiective clar definite pe termen scurt și lung”. Până acum, viața i-a fost organizată conform unui șir de ținte bine stabilite și atinse: „o bursă la Smith, o diplomă de la Smith, un concurs de poezie

sau de proză câștigat, o bursă Fulbright, o călătorie în Europa, un iubit, un soț”. Acum, „dintr-o dată”, viața ei „nu mai are sau pare că nu mai are” niciun scop. Are dorințe vagi, în schimb: să scrie sau „să fi scris” cărți, să aibă un copil, ceea ce ar fi egal cu „o sfârtecăre sângeroasă a unui plan de obiective pentru douăzeci de ani”. Pornirile de a scrie poezie sunt mereu niște încercări „avortate”, versurile care îi „vin în minte” fie „cad, moarte”, fie sunt „pline de ecouri” ale altor poeți. Observațiile pe care și le notează nu duc la nimic. Aceste „hachițe”, își impune ea, nu trebuie „exteriorizate”, prin urmare va „încerca” să „tacă” și să „nu îl bată la cap pe Ted”, pentru a nu ceda „ispitei neîncetate” care este „compasiunea lui”. În totală contradicție cu starea ei de profundă depresie, Sylvia are convingerea că e „făcută” să fie „ocupată și veselă”, să aibă „meserii nebunești”, să scrie „tot felul de lucruri – povestiri și poezii” și să „îngrijească de bebeluși”. Problema este că nu se poate „catapulta” în acel mod de existență. Când „încetează să se miște”, încep să-i dea „brânci din umbră” „vieți și țeluri unilaterale”, deoarece este „înțepenită”, având „o fixație pe acuratețe” – nu poate lua „lucrurile așa cum vin”, după cum nu poate nici să le facă să „vină așa cum vrea ea”. Și-ar dori să poată primi „niște sfaturi imparțiale, femeiești” legate de „boala ei”, dar tot ce poate face acum este să zică, „în mod defensiv”, că nu știe „nimic”, ceea ce constituie „vechea ei minciună”: neștiind nimic, nu are cum să fie „vinovată”. Își dă

seama că munca la catedră îi „facea bine”, îi „structura mintea” și o „silea să fie clară”. Actualmente, „necazul” ei „dinăuntru” o face să se simtă „ca și cum ar fi sub puterea narcoticelor, a hașișului – grea din cauza paraliziei”. „Ca într-un vis rău”, „toate obiectele îi lunecă printre degetele boante”. Chiar și în fața mașinii de scris, distanța dintre ea-de-acum și ea-de-altădată pare enormă: „simt că tot ce am scris a fost parcă scris de o imbecilă la o depărtare de zece mile”. În 13 octombrie 1959, pe când se afla, împreună cu Ted Hughes la Yaddo, o colonie de artiști din Saratoga Springs, New York, Sylvia Plath se confruntă cu aceeași depresie inexorabilă. E „incapabilă să scrie un rând” (SPJ: 517), mărturisește ea tristă în jurnal. „Cele vreo două povestiri” și „cele vreo două poezii” ale ei nu pot nicidecum concura lumea pleneră, ele construind doar „o insulă de cuvinte prea puțin colorată”. Distanța dintre scrierile ei și „lumea reală a poeziilor, povestirilor și romanelor altor oameni” este pur și simplu „deznădăjduită”. Deși a început „cu germana”, „spiritul creator” al imaginației sale continuă să-i fie „departe”. Pentru a se „anestezia”, „pretinde că nu e nimic”, dar este conștientă că „incapacitatea” ei de a se pierde „într-un personaj, într-o situație” provine din „acest blestem al orgoliului”: „tot timpul eu însămi, eu însămi”. Visul de a fi publicată nu mai are niciun sens, de vreme ce nu „produce nimic”. Fiind blocată în „Ideea de Roman”, care contează pentru ea mai mult decât „un grup de

oameni”, nu reușește nici măcar în „povestioarele” ei „mici și artificiale” să „prindă” ceva din „sentimentul, din drama însăși a vieții”. Asta în timp ce ele „ar trebui să fie mai reale și mai intense decât viața”. „Sunt deja moartă”, scrie ea sub imperiul deprimării absolute. Nu poate scrie, dar nici nu este „pregătită” pentru „altceva”. Interesul ei în astrologie sau botanică este doar unul fals, întrucât acestea sunt „lucruri de care nu se apucă niciodată”. Își propune, la întoarcerea acasă, să învețe „cărțile de tarot, stelele, conversația în germană”, să „adauge franceza” la studiile ei. Însă nimic din ce „le vine atât de firesc altora” nu o ajută. „Salvarea” ei este Ted, în continuare idolatrizat: „E atât de fără pereche, atât de deosebit, cum ar putea un altul să mă suporte!” Este „difícil” să facă „prea multe” în condițiile în care cei doi au ales o mișcare „în derivă neplanificată”, dar dependența ei psihică de susținerea soțului nu o împiedică să întrevadă totuși că, „altfel”, ar putea să-și „dea doctoratul”, să „predea la New York” sau să-și „construiască o carieră”. În romanul *Clopotul de sticlă*, pe care îl va scrie în ultimii trei ani ai vieții și pe care va apuca să-l vadă publicat, Sylvia Plath transcrie fidel manifestările depresive care au dus-o la sinucidere în ultimul an de studenție. Esther [alter-ego-ul Sylviei Plath în roman] nu își poate imagina un viitor prea atractiv pentru ea. Ce o așteaptă în acel viitor? Să fie nevasta cuiva, să se scoale „la ora șapte” (PCS: 103) și să-i facă omletă cu șuncă și pâine

prăjită și cafea, să-și piardă vremea prin casă „în cămașă de noapte și cu părul pe bigudiuri” după ce el pleacă la lucru, să spele „farfuriile murdare” și să facă patul și apoi, când el vine acasă „după o zi palpitantă și fascinantă”, să-i pună „o cină somptuoasă”, ca mai în urmă să-și petreacă seara „spălând și mai multe farfurii murdare”, până când pică „lată în pat, complet epuizată”. Copiii care vor fi să vină o scârbesc de-a dreptul – când „aveai copii era de parcă ți-ar fi fost spălat creierul și după aceea umblai amorțită ca un sclav dintr-un stat izolat, totalitar” (PCS: 104). La doctor de ce s-ar duce? S-ar lăsa „pe spate în scaun” (PCS: 155) și și-ar împreuna „vârfurile degetelor într-o mică turlă” și i-ar spune „de ce” nu putea să doarmă și „de ce” nu putea să citească și „de ce” nu putea să mănânce și „de ce tot ce făceau oamenii părea așa o tâmpenie, pentru că toți mureau în cele din urmă”. Dacă ar primi „un bilet spre Europa” (PCS: 220) sau „un voiaj pe mare în jurul pământului”, tot așa, pentru ea n-ar fi „cu absolut nimic diferit”, pentru că, oriunde s-ar afla, „pe puntea unui vas sau la o cafenea în Paris sau în Bankok” – ar sta în „același clopot de sticlă”, fierbând în propriu-i „aer stătut”. Îi este frică, scrie ea în jurnal. Este toată „găunoasă” (SPJ: 149), goală pe dinăuntru. Are „în dosul orbitei” o „cavernă amorțită, imobilă”, un hău, „o gură de iad”, un „neant ce rânjește”. Să fi avut ea vreodată un dram de „minte”, să fi mânuit ea vreodată „un condei”, să fi trecut ea vreodată prin „suferință”? Vrea numai decât să se

omoare, să fugă de „responsabilități”, să se târască „abject” în „pântece”, de unde a apărut în lume. Nu știa nici cine este, nici unde merge – și, până la urmă, e singura care-i „așteptată să dea răspunsuri la toate aceste întrebări hidoase” și atât de neliniștitoare. O cuprinde dar deznădejdea, pe care o denunță fără încetare, „azi” și mâine. Nu-i în stare, zile de-a rândul, să scrie măcar „un rând”, zeli îi sunt „potrivnici”. Se știe „izgonită” pe o planetă „neprimitoare”, neînstare să simtă altceva decât o „amorțală copleșitoare”. Nu i-a rămas decât să-și îndrepte privirea, de acolo, de sus, de sub steaua ei „rece”, spre „o lume caldă, însuflețită”, cu „cămine de îndrăgostiți, pătuțuri de copii, mese gata puse”, cu forfota vieții de zi cu zi. Ci ea-i „lăsată pe dinafară”, „închisă între niște pereți de sticlă”. Disperarea Sylviei izvorăște în principal din frică, frica de a nu reuși, atât pe plan profesional, cât și pe cel personal. Într-o povestire (PJP: 7-29), frica este reificată de scriitoare în figura lui Johnny Panic, „Atoatefăcătorul”. Pierdută într-o lume a ei întoarsă pe dos, eroina, o secretară la o clinică de psihiatrie, gândește că lumea e condusă „de un singur lucru anume”: panica, ce poate să ia forme dintre cele mai diverse, poate să apară cu „chip de câine, cu chip de drac, cu chip de cotoroanță, cu chip de târfă”. Totuși, mai în adânc, se ascunde aceeași panică scrisă „cu majuscule”, același Johnny Panic, „fie că e treaz, fie că-i adormit”. Această secretară care se consideră pe sine o adevărată preoteasă a zeului întunecat al fricii

consideră că „adevărata ei chemare” este să pună cap la cap, în „intimitatea oferită de garsoniera” ei, ceea ce ea numește „Biblia viselor lui Johnny Panic”. Este o „vocație” care i-ar face pe doctorii din spital „să se crucească” și ea face totul „de capul ei” și „în cea mai mare taină”. Intenția îi este să colecționeze în această „Biblie” toate visele nocive ale oamenilor aflați sub tratament, dar nu pentru a le pune capăt, nu pentru a le „exploata” cu scopul „pur pragmatic al sănătății și fericirii”, ci „ca scop în sine”. Afectată de o insomnie exaltată, eroina merge uneori, noaptea, „pe la ora trei”, pe acoperișul blocului ei, dar nu pentru a admira luminile orașului, ci pentru a „simți cum doarme orașul”, perceput ca un fel de „insulă lipsită de rădăcini”, legănându-se în derivă între râul de la vest și oceanul de la est. Chiar dacă excitabilitatea ei psihică este extrem de ridicată, simțindu-se des precum „coarda cea mai subțire a unei viori”, ea ajunge totuși la starea în care-i „pregătită pentru somn”, atunci când cerul se află la crepuscul. Cade atunci într-un „somn febril”, pornit din osteneala gândului la „toți visătorii și la visele lor”. Angoasa ce-i afectează patologic mintea ia forma unui „vis propriu”, „un vis despre vise”. În el, îi apare un lac cu o suprafață imensă, încât nu-i poate vedea hotarele, deasupra căruia ea stă atârnată uitându-se „din pântecele de sticlă al unui elicopter. La fundul lacului se află „adevărații balauri” de dinaintea istoriei, „mase întunecate” pe care nu le poate distinge prea bine. Să-i vadă produce efecte

ontologice, să-i viseze i-ar face tălpile și mâinile să se „stafidească” și să dispară. Apa lacului nefast „pute și fumegă” de la visele care s-au tot „îmbibat în ea de-a lungul secolelor”. La suprafața lacului colcăie „șerpi, leșuri umflate”, „embrioni umani ce plutesc de colo-colo în borcane de laborator”, tot felul de unelte ascuțite, zimțate, amenințătoare, diabolice, grăunțe de pământ „opace și ubicue” ce se rotesc de la sine și se strecoară peste tot. Aici, în acest „Lac al Coșmarului” sau „Mlaștină a Nebuniei” se întâlnesc, noaptea, toți oamenii adormiți, crede secretara, adeptă ferventă a lui Johnny Panic, al cărui amestec în generarea viselor groaznice este mereu dat în vileag de gustul lui pentru „melodrama de soiul cel mai vechi și mai băcător la ochi”. În asemenea condiții, munca doctorilor, „cârpaci în halate albe”, se definește ca încercarea, uneori reușită, de a-l „smulge” pe Johnny Panic din intestinale „visătorilor”. Însă pentru a fi un adevărat ostaș al lui Johnny Panic, „trebuie să uiți de visător și să ții minte visul”, pentru că visătorul nu e decât „un vehicol”. În poemul *Luna și arborele de tisă* (PSP: 171-173), starea de deprimare profundă și de blocaj psihic este metaforizată în viziunea unui spațiu nocturn, dominat de „lumina minții, rece și planetară”. „Arborii minții”, „negri”, nu mai pot percepe decât înțepăturile „ierburilor” ce-și „descarcă durerile pe picioarele” personajului poetic și pietrele funerare dincolo de care se află un loc misterios, lugubru, unde „fumegă cețuri distilate”. Nu există niciun loc

identificabil unde să se poată „merge”. Luna, nici ea, „nu e o ușă”, fiind marcată de o „disperare completă”, exprimată de fața ei „teribil de chinuită”. Tăcerea ei absolută contrastează cu dangătul clopotelor bisericii. Luna spre care „arată” arborele de tisă cu „formă gotică” nu împărtășește calitățile Mariei, tandrețea și blândețea atât de dorite de torturata poetă. Luna aceasta, cu „veșmintele ei albastre” din care se ivesc „lilieci și bufnițe”, este simbolul unei prezențe materne alienante. Percepția eului este fundamental distorsionată de lumina albastră selenară, „sfinții” dinăuntrul bisericii părand că plutesc „pe deasupra stranelor reci”, de o sfințenie țeapănă. Luna însă le ignoră pe toate, fiind „cheală și sălbatică”. Singurul „mesaj” pe care-l poate accesa poeta este, de fapt, un non-mesaj: tot ce poate să o învețe arborele de tisă este „întunericul și tăcerea”.

Poftă de mâncare sinusoidală (simptom A₃).

În 1962, când definitivează *Clopotul de sticlă*, Esther [alter-ego-ul Sylviei Plath] încă își amintește masa festivă de la banchetul Ladies' Day [organizat de revista *Mademoiselle*] din 1953, pe care se aflau „jumătăți de avocado verzi-gălbui umplute cu carne de crab și maioneză” (PCS: 33-36), „platouri cu friptură de vacă și piept de pui” și „mai peste tot”, câte „un bol de cristal umplut până la refuz cu icre negre”. Era deja „moartă de foame”, căci în acea dimineață nu